

Genomförandeprogram för klimat, miljö och energi

Fastställd av **regionfullmäktige**
Framtagen av **regionstyrelseförvaltningen**
Datum **[Beslut/Publiceringsdatum]**
Gäller **2022-2027**
Ärendenr **RS 2020/725**
Version **[1.0]**

Genomförandeprogram för den regionala utvecklingsstrategin Vårt Gotland 2040

Genomförandeprogram för klimat, miljö och energi

Genomförandeprogram för den regionala utvecklingsstrategin Vårt Gotland 2040

Genomförandeprogram för klimat, miljö och energi	1
1. Inledning	3
2. Utgångspunkter för klimat-, miljö- och energiprogrammet	4
2.1 Övergripande mål	4
2.2 Programlogik	5
2.3 Programmets mål till 2027 – en översikt	6
3. Mål och insatsområden till 2027 per prioritering i Vårt Gotland 2040	7
3.1 Stärk tillgängligheten	7
3.1.1 Mål till 2027	7
3.1.2 Insatsområden	9
3.2 Gå före i klimat- och energiomställningen	12
3.2.1 Mål till 2027	12
3.2.2 Insatsområden	13
3.3 Säkra miljö och vatten	16
3.3.1 Mål till 2027	16
3.3.2 Insatsområden	17
3.4 Skapa förutsättningar för byggande och bostadsförsörjning (del av)	21
3.4.1 Mål till 2027	21
3.4.2 Insatsområde	22
4. Fördjupning – att arbeta med genomförandeprogram	23
4.1 Tidsperspektiv för genomförandeprogrammet	23
4.2 Vårt Gotland 2040 sätter de långsiktiga målen	23
4.3 Ett samordnat genomförande är en del av det regionala utvecklingsansvaret	23
4.4 Fokus på samhandling för att göra skillnad	24
4.5 Hur ska genomförandeprogrammen användas?	24
4.6 Ett utvecklat hållbarhetsarbete	25
4.7 Arbetsformer och uppföljning	25
4.8 Region Gotlands kommunala roll och uppdrag	26

1. Inledning

Den regionala utvecklingsstrategin för Gotland – *Vårt Gotland 2040* – består av en vision, tre övergripande mål, tolv effektmål och tio prioriteringar. Strategin antogs i februari 2021.

Det här genomförandeprogrammet tar ytterligare ett steg och preciserar mål på kort sikt och *gemensamma* insatsområden där Gotlands utvecklingsaktörer tillsammans behöver arbeta för att Gotland ska kunna nå målen som formulerats för 2040. Det handlar bildligt talat om ”spetsen”, insatsområden där ingen enskild aktör väntas ha kapacitet att göra hela arbetet. Insatsområdena som beskrivs är valda både för sin relevans och för att de kräver samhandling och kraftsamling.

Programmet beskriver insatsområden inom fyra av den regionala utvecklingsstrategins prioriteringar som har stark koppling till klimat-, miljö- och energiområdet:

- stärk tillgängligheten,
- gå före i klimat- och energiomställningen,
- säkra miljö och vatten samt
- skapa förutsättningar för byggande och bostadsförsörjning (del av).

Det är viktigt att understryka att programmet inte omfattar alla insatser inom klimat, miljö och energi, utan sätter fokus på insatsområden som kräver samverkan. Det ska alltså inte förväxlas med ett mer traditionellt klimat- eller miljöprogram för en kommun eller region, som vanligtvis innehåller betydligt fler, ofta avgränsade insatser med tydlig ägare. En förutsättning för att lyckas med detta är prioritering och av den anledningen är antalet insatsområden begränsat. Läs mer om programlogiken under punkt 2.2.

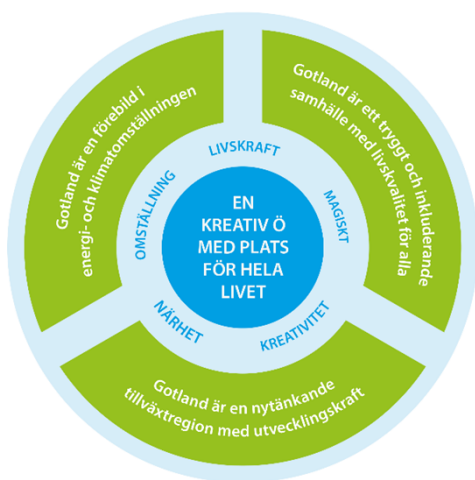
Ytterligare två genomförandeprogram kopplade till *Vårt Gotland 2040* tas fram; programmet för *Näringslivets förutsättningar och innovation* och programmet för *Social välfärd*. Dessa program formulerar på liknande sätt insatser inom sina programrelevanta prioriteringar. Det är viktigt att framhålla att effektmålen – som beskriver förändringen Gotland har genomgått till 2040 jämfört med idag – inte enbart nås genom *ett* insatsområde. Flera insatsområden och även flera prioriteringar kan sikta mot samma mål. Det innebär att det finns korsvisa samband mellan de tre genomförandeprogrammen. Exempelvis kommer energi- och klimatomställningen kräva att både utbildningssektor och näringsliv utvecklas samtidigt som insatserna ger klimatnytta, stimulerar den lokala ekonomin och i det långa loppet också ger en bättre livskvalitet för alla.

Två naturliga frågor som ofta uppstår kring utvecklingsarbete är vem som gör vad och vilka resurser som finns att tillgå. I rollen som regionalt utvecklingsansvarig aktör ska Region Gotland samordna det regionala utvecklingsarbetet i länet, men varken kan eller ska peka ut vilka aktörer som ska arbeta med vilka insatser. Alla aktörer som vill och kan arbeta i programmets riktning för att utveckla Gotland är lika viktiga, och varje aktör väljer naturligtvis ambitionsnivå. När det gäller finansieringsmöjligheter för satsningar utöver alla aktörers vanliga verksamhet finns ett antal möjligheter som beskrivs under punkt 4.5. Hela avsnitt 4 utgörs av en fördjupande text kring det regionala utvecklingsuppdraget, syftet med genomförandeprogrammen, arbetsformer och uppföljning.

2. Utgångspunkter för klimat-, miljö- och energiprogrammet

2.1 Övergripande mål

Detta program tar sin huvudsakliga utgångspunkt i det övergripande målet *Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen*, se nedan, men bidrar också till de två andra övergripande målen i Vårt Gotland 2040. Vision och mål i *Vårt Gotland 2040* illustreras i en cirkel för att visa att målen ska ses som en helhet som tillsammans ger en hållbar regional utveckling och leder mot visionen. Även om de olika genomförandeprogrammen sätter fokus på olika delar, bidrar de till helheten.

Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen

Gotland är klimatneutralt, har gått före i energi- och klimatomställningen och har tidigt nått nationella klimatmål baserade på FN:s Parisavtal. Utvecklingen är en hävstång för ett konkurrenskraftigt näringsliv och för en god miljö. Vi använder de tillgångar vi har på bästa sätt, genom en ekonomi byggd på kretslopp och förnybara resurser. På Gotland finns god tillgång till dricksvatten och tillräckliga grundvattennivåer. Gotland har bidragit till att Östersjön är ett levande och friskt hav. Naturen brukas så att ekosystemtjänsterna värnas och öns biologiska mångfald säkras.

För att definiera de tre övergripande målen innehåller *Vårt Gotland 2040* tolv effektmål som ska nås till 2040 samt tio prioriteringar som vägledning. Effektmålen är de önskvärda långsiktiga effekterna av utvecklingsinsatser det gotländska samhället gör idag och behöver göra fram till 2040. Alla mål och prioriteringar är ömsesidigt beroende av varandra, men i det här programmet gäller särskilt vad som ska göras till år 2027 för effektmålen 5–9, som beskriver den ekologiska dimensionen av hållbarhet. Mål 3, 10 och 12 utgör andra effektmål som bland annat kan nås genom programmets prioriteringar.

Gotland – en kreativ ö med plats för hela livet

Mål 2040: Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla.

Mål 2040: Gotland är en förebild i energi och klimatomställningen.

Mål 2040: Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft.

Effektmål 2040

1. En god, jämlik och jämställd hälsa
2. En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor
3. God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar
4. God utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande
5. Ett klimatneutralt Gotland
6. Ett energisystem baserat på förnybar energi
7. Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet
8. Hållbara kretslopp
9. Säkrad biologisk mångfald
10. God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet
11. En inkluderande arbetsmarknad där kompetensen möter behoven
12. God tillgänglighet och hållbara kommunikationer

2.2 Programlogik

Tabellen visar den övergripande programlogiken för genomförandeprogrammen.

Prioriteringar (ger vägledande inriktning)	Insatsområden	Mål 2027 (mätbara, som leder mot effektmål 2040)	Effektmål 2040	Övergripande mål 2040
Vårt Gotland 2040 (RUS)	Genomförandeprogram	Genomförandeprogram	Vårt Gotland 2040 (RUS)	Vårt Gotland 2040 (RUS)

Mål till 2027 och insatsområden tar sikte på identifierade gap mellan nuläge och önskat läge 2040. Det vill säga, vad behöver vi nå på kort sikt för att gå i riktning mot de långsiktiga målen? Vad är det som verkligen kan göra skillnad?

I genomförandeprogrammet sätts mål till 2027, med utgångspunkt i effektmålen för 2040. Dessa mål konkretiserar vad som behöver uppnås under programperioden för att skapa en förflyttning mot målen för 2040.

Prioriteringarna i *Vårt Gotland 2040* ger vägledande inriktning för genomförande. För varje prioritering har insatsområden identifierats som talar om vad vi gemensamt behöver göra med siktet inställt på målen för 2027. Insatsområden talar alltså om vad som ska göras. I några fall är insatsområden att betrakta som en avgränsad insats, men i de flesta fall som just områden där flera insatser kan behövas. Flera insatser kan bygga upp ett insatsområde. Varje insats kan ha en mängd aktiviteter, som genomförs under en följd av år och där olika aktörer kan ha ansvar för olika aktiviteter inom en insats¹. Det är viktigt att framhålla att målen inte enbart nås genom ett insatsområde. Flera insatsområden och även flera prioriteringar kan sikta mot samma mål.

Som redan nämnts ingår följande prioriteringar i *Vårt Gotland 2040* i detta genomförandeprogram:

- Stärk tillgängligheten
- Gå före i klimat- och energiomställningen
- Säkra miljö och vatten
- Skapa förutsättningar för byggande och bostadsförsörjning (del av)

När det gäller prioriteringar, som inte behandlas i detta program, men ändå är viktiga för att nå mål inom klimat, miljö och energi beskrivs dessa i genomförandeprogrammet för *Näringslivets förutsättningar och innovation* samt i programmet för *Social välfärd* (2023).

¹ En aktör kan exempelvis vara utförare, en annan finansiär, en tredje stå för kunskapskapitalet etc.

2.3 Programmets mål till 2027 – en översikt

Här följer en översikt av programmets mål till 2027. I avsnitt 3 kopplas insatsområden till målen under respektive prioritering.

1. Växthusgasutsläppen från transporter på Gotland har minskat med minst 70 procent jämfört med 2010 års nivå.
2. Infrastruktur för publik elektrisk laddning och publika försäljningsställen för förnybara drivmedel är godtagbar över hela Gotland (tillgänglighetsmått i tid).
3. Minst en operatör flyger kommersiellt med elflyg till och från Gotland.
4. Utsläppen av växthusgaser har kontinuerligt minskat med 10–15 procent per år jämfört med föregående år.
5. Gotland har klarat ett förnybarhetsmål för energi som innebär²
 - 1 000 MW ny vindkraft på Gotland, varav 150 MW i drift, övriga effektmängden tillståndsgiven eller i byggfas,
 - minst 150 MW ny solel,
 - minst 80 GWh ny biogas,
 - minst en anläggning etablerad för vätgasproduktion,
 - skogsbruks- och sågverksrester bidrar med 500 GWh bioenergi per år.
6. Gotland ska ha uppfyllt eller vara nära att nå minst ett av miljökvalitetsmålen *Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag, Grundvatten av god kvalitet, Hav i balans samt levande kust och skärgård* samt *Myllrande våtmarker*.
7. Gotland ska ha uppfyllt eller vara nära att nå tre av miljökvalitetsmålen *Frisk luft, Bara naturlig försurning, Giftfri miljö, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, God bebyggd miljö* samt *Ett rikt växt- och djurliv*.³
8. Minst 25 procent av flerfamiljsbostadshusen som byggts på Gotland 2022–2027 är miljöcertifierade genom en etablerad tredjepartscertifiering.

² Målen kan komma att justeras under 2022, efter samråd med respektive bransch. Målen är avhängiga nationella beslut enligt biogasutredningen, utfallet av samrådet kring Region Gotlands översiktsplan när det gäller vindbruk m.m.

³ Dessa sju miljökvalitetsmål kan i vid bemärkelse anses representera land- och luftmiljö. För miljökvalitetsmålen *Begränsad klimatpåverkan, Skyddande ozonskikt* och *Säkert strålmiljö* gör Länsstyrelsen ingen regional bedömning av måluppfyllelsen, därför ingår inte dessa i Mål 6.

3. Mål och insatsområden till 2027 per prioritering i Vårt Gotland 2040

Nedan följer, i tur och ordning per prioritering:

- mål för 2027 och deras koppling till effektmålen för 2040,
- hur målen kan följas upp,
- vilka insatsområden som planeras samt
- förslag på relevanta aktörer.

3.1 Stärk tillgängligheten

För människors möjligheter att resa, transportera varor och använda tjänster är tillgången till väl fungerande kommunikationssystem, fysiska och digitala, avgörande. Det gäller transporter till, från och på Gotland. De är också viktiga för att andra funktioner i samhället ska fungera. Ö-läget gör förbindelserna med omvärlden till en nyckelfråga. Samtidigt finns stora utmaningar när fossila drivmedel ska fasas ut och klimatmålen ska nås.

Prioriteringen *Stärk tillgängligheten* har i den regionala utvecklingsstrategin följande fyra inriktningar:

- Utveckla hållbara och fossilfria transportsystem
- Utveckla Gotlands förbindelser med omvärlden
- Öka framkomligheten och trafiksäkerheten på Gotlands vägar
- Säkerställ Gotlands tillgång till digital infrastruktur

I detta program ligger fokus på fysiska transporter. Mål och insatsområden för den digitala infrastrukturen och tjänsteutvecklingen behandlas i programmet för *Näringslivets förutsättningar och innovation*.

3.1.1 Mål till 2027

► **Växthusgasutsläppen från transporter på Gotland har minskat med minst 70 % jämfört med 2010 års nivå**

Effektmål 2040

- God tillgänglighet och hållbara kommunikationer
- Ett klimatneutralt Gotland

Beskrivning

Inom transportsektorn ligger fokus på omställning och anpassning till klimatförändringar. Utsläppen från inrikes transporter står för en tredjedel av Sveriges totala växthusgasutsläpp. Senast år 2045 ska Sverige inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären. Det nationella hänsynsmålet för inrikes transporter har därför ett etappmål om en minst 70-

procentig minskning av växthusgasutsläppen till 2030, exklusive inrikes luftfart, jämfört med 2010 års nivå.

När det gäller transporter till och från ön saknas regional rådighet över trafiken. För den gotländska frakt- och passagerarlinjetrafiken ställer sig Gotland bakom nuvarande operatörs klimatmål för 2027. Inför nästa avtalsperiod är det viktigt att Gotland framför önskemål till staten, som formulerar villkoren/ambitionerna för den avtalsupphandlade linjetrafiken (se insatsområdet).

Gotlands Trafikråd har därför tagit fram ”Gotländska ståndpunkter” som visar hur man vill att flyg- och färjetrafiken mellan Gotland och fastlandet ska fungera. Det gäller bl.a. utvecklingen mot en fossilfri färjetrafik. I ståndpunkterna ingår att Gotlands färjetrafik ska kunna visa vägen till hur de klimat- och transportpolitiska målen kan nås. Statliga upphandlingar ska enligt regeringens klimatpolitiska handlingsplan bidra till att nå Sveriges klimatmål, den kan enligt Trafikrådet med fördel användas vid upphandlingen av Gotlandstrafiken, för att åstadkomma en snabb färjetrafik med hög miljö- och klimatprestanda.

De gotländska ståndpunkterna innehåller även att antal områden, som liksom en fossilfri färjetrafik, är angelägna med koppling till inriktningen ”Utveckla Gotlands förbindelser med omvärlden”, och där också ett aktivt gemensamt arbete bör ske. Det gäller bl.a. infrastruktur, pris och kostnader för trafiken, turtäthet, hastigheter, beredskap och samhällsnytta.

Även när det gäller det militära transportarbetet på Gotland saknas av naturliga skäl regional rådighet; där ansvarar Försvarmakten.

Uppföljning

Följs upp genom statistik ur nationella emissionsdatabasen. Snabbare återkoppling (påföljande år), fast med sämre detaljupplösning, kan också fås genom att följa införseln av fossila bränslen till Visby hamn.

► Infrastruktur för publik elektrisk laddning och publika försäljningsställen för förnybara drivmedel är godtagbar över hela Gotland

Effektmål 2040

- God tillgänglighet och hållbara kommunikationer
- God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet
- Ett klimatneutralt Gotland

Beskrivning

För Gotlands del svarade fordon och arbetsmaskiner 2015–19 för 75 procent av Gotlands fossila klimatpåverkande utsläpp (exklusive mineralindustrins utsläpp)⁴. Detta mål syftar specifikt till att minska växthusgasutsläppen från transporter på Gotland med minst 70 procent jämfört med 2010 års nivå och därigenom nå målet tre år före det nationella etappmålet. Utmaningen är stor, men måste ändå formuleras, inte minst mot bakgrund av att Gotland utsetts till pilotlän för en energiomställning till ett helt förnybart energisystem.

⁴ Källa: Nationella emissionsdatabasen, SMHI och Utsläpp i siffror, Naturvårdsverket

Uppföljning

Ett tillgänglighetsmått i tid skapas, exempelvis 20 minuters enkel resa med bil som kombineras med drivmedelstyp, laddningseffekt m.fl. parametrar. Målet följs upp genom samma typ av GIS-analys som används i analysen kring samhällsservice i form av serviceorter.

► Minst en operatör flyger kommersiellt med elflyg till och från Gotland

Effektmål 2040

- God tillgänglighet och hållbara kommunikationer
- God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet
- Ett klimatneutralt Gotland

Beskrivning

Det finns många utvecklingsspår när det gäller flygets omställning till fossilfrihet. Två av dessa är övergången till förnybara bränslen för traditionella motorer, där ett första steg är iblandning av förnybara bränslen i fossilbaserad flygfotogen, dels utvecklingen av helt nya motorer, där elmotorer är ett spår som kommit långt i utvecklingen på kort tid. För Gotlands del är avståndet till fastlandet sådant att det är fullt realistiskt att Visby-Stockholm skulle kunna bli den första inrikeslinjen i landet att trafikeras av reguljärt elflyg. Gotlands Trafikråd har genom sina ”Gotländska ståndpunkter” ambitionen att flyg till Gotland bör vara bland de första sträckorna där elflyg i kommersiell trafik blir verklighet. Målet fokuserar elflyg, men insatsområdet (se nedan) kommer vara inriktat på att stimulera fler former utveckling mot fossilfrihet för flyget.

Uppföljning

Målet följs upp genom Swedavia (ja/nej)

3.1.2 Insatsområden

► Dialog och påverkansarbete gentemot Trafikverket, regering och riksdag när det gäller färjetrafiken

Beskrivning

Färjeavtalet från 2027 ska innebära reducerade koldioxidutsläpp genom förnybara bränslen/klimatsmart teknik.

Förslag på aktörer

- Länsstyrelsen
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen
- Trafikrådet

► **Dialog och påverkansarbete för fler fossilfria alternativ på ön**

Beskrivning

Insatsområdet ska stimulera en utbyggd infrastruktur som ger god åtkomst till förnybara bränslen för förbränningsmotorer över hela Gotland och laddning för elfordon. Det kan exempelvis röra sig om laddningsstationer på rastplatser och målpunkter.

Förslag på aktörer

- Berörda operatörer
- Energicentrum
- GEAB
- Länsstyrelsen
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen, teknikförvaltningen
- Trafikverket

► **Fossilfritt flyg: Samverkan för att Gotland ska vara top-of-mind för elflyg**

Beskrivning

Som framgår av målet, ska Visby flygplats 2027 ha börjat trafikeras av kommersiellt elflyg. Inom ramen för insatsområdet kan exempelvis infrastruktur på Visby flygplats vara en aktivitet, deltagande i elflygsturné en annan liksom samverkan med andra regioner och branschföreträdare.

Förslag på aktörer

- Branschföreträdare
- Energicentrum
- Gotlands förenade besöksnäring
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen
- Regioner
- Swedavia
- Tillväxt Gotland, ev. övriga näringslivsorganisationer

► **Insatser för att öka kollektivtrafikresandet och kombinerat resande m.fl.**

Beskrivning

Insatsområdet rymmer många delar. I grund och botten handlar det om att skapa en kollektivtrafik där resandet upplevs som enkelt, bekvämt och billigare än alternativa resesätt, som oftast innebär att färdas med egen bil. Coronapandemin har gjort att mål sätta för kollektivtrafiken till 2022 inte kommer uppnås. Pandemin kommer med stor sannolikhet också ge långtgående effekter på delar av arbetslivet, varför även kollektivtrafiken kan komma att behöva bli mer flexibel än idag.

Förslag på aktörer

- Lokala utvecklingsgrupper
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen, teknikförvaltningen

► **Identifiera vilka behov som kan uppstå på det gotländska vägnätet, kopplat till klimatförändringar**

Beskrivning

Klimatförändringen väntas påverka kommunikationerna bland annat ökad nederbörd, stigande havsnivå, ras och erosion. Framför allt vägnätet är sårbart särskilt genom ökad nederbörd och medföljande flöden. Även havsnivåhöjning kan ha påverkan lokalt. Insatsområdet syftar till kunskapsuppbyggnad och i förlängningen förebyggande åtgärder. Kan kombineras med sensoranvändning för att följa utvecklingen med möjlighet att sätta nivåer som utlöser olika larm till valda personer/grupper.

Förslag på aktörer

- Länsstyrelsen
- Region Gotland/teknikförvaltningen
- Trafikverket

3.2 Gå före i klimat- och energiomställningen

Den dominerande utmaningen under de närmsta åren är att ställa om samhället för att nå klimatmålen. Gotland har stora klimat- och miljöutmaningar, men också möjlighet att gå före, ställa om till förnybar energi och tidigt nå de nationella klimatmålen. Regeringen har genom ett långsiktigt uppdrag till Energimyndigheten pekat ut Gotland som pilotområde för omställningen till ett robust och förnybart energisystem. Region Gotland har erkänt klimatnödläget, uttryckt som att tiden håller på att rinna ut, för att hindra den globala uppvärmningen att nå nivåer som får mycket svåra följder för stora delar av världens samhällen och därmed för den sociala och ekonomiska stabiliteten i världen inklusive Sverige och Gotland.

Klimatarbetet kommer under det här programmets tid att kräva mer innovationer och fokuserade satsningar än någonsin tidigare. Det kommer ställa stora krav på kompetensförsörjning, strategisk styrning och allokering av resurser både till klimatåtgärder och till energiomställning. Samtidigt är klimatarbetet en betydande del av den samhandling och styrning som behövs enligt målen för detta program och Vårt Gotland 2040.

Prioriteringen *Gå före i klimat- och energiomställningen* har i den regionala utvecklingsstrategin följande fem inriktningar

- Minska klimatpåverkan i hela samhället
- Ställ om till ett hållbart och robust energisystem baserat på förnybar energi
- Öka energieffektiviseringen och minska energianvändningen
- Stimulera delaktighet, kunskap och engagemang i omställningen
- Anpassa samhället till ett förändrat klimat

3.2.1 Mål till 2027

► **Utsläppen av växthusgaser ska kontinuerligt minska med 10–15 % per år jämfört med föregående år**

Effektmål 2040

- Ett klimatneutralt Gotland
- Ett energisystem baserat på förnybar energi
- God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet

Beskrivning

Effektmålet *Ett klimatneutralt Gotland* innebär ett Gotland utan nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären. Målet ska motsvara det nationella klimatmålet till 2045 och EU:s mål till 2050. Valda gränser och om konsumtion eller geografiska utsläpp räknas får stor betydelse. Kolinlagring genom olika metoder kommer att svara för en del av målet 2040. Till 2027 koncentreras målet på det som tydligast går att åtgärda med mätbara resultat; att öka andelen lokalt producerad förnybar energi på Gotland och att minska koldioxidutsläpp av fossilt ursprung. Parallellt behövs åtgärder för minskade utsläpp av övriga växthusgaser, ökad energieffektivisering och ökad kolinlagring.

Uppföljning

Målet följs med hjälp av nationell utsläppsstatistik.

► **Gotland har klarat ett förnybarhetsmål för energi som innebär⁵**

- 1 000 MW ny vindkraft på Gotland, varav 150 MW i drift, övriga effektmängden tillståndsgiven eller i byggfas
- Minst 150 MW ny solel
- Minst 80 GWh ny biogas
- Minst en anläggning för vätgasproduktion etablerad
- Skogsbruks- och sågverksrester bidrar med 500 GWh bioenergi per år

Effektmål 2040

- Ett energisystem baserat på förnybar energi
- Ett klimatneutralt Gotland
- God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet
- God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar

Beskrivning

Effektmålet *Ett energisystem baserat på förnybar energi*, innebär att huvuddelen av Gotlands energiförsörjning i normalfall sker med energi från förnybara energislag och energiåtervinning. Lokal elproduktion ger också fördelar i form av trygg energiförsörjning och att energikostnader stannar i den lokala ekonomin. Ett förnybarhetsmål har med andra ord betydelse även för effektmålet *God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar*.

Uppföljning

Samtliga delmål är i huvudsak uppföljningsbara. Bioenergi i form av småskalig vedeldning som inte passerar något försäljningsled är svårt att uppskatta.

3.2.2 Insatsområden

► **Koldioxidinfångning och materialomställning inom cementindustrin**

Beskrivning

För cement och betong finns färdplaner till klimatneutralitet framtagna. En stor del av cementindustrins bränslen är olika avfallsbränslen av både fossilt och biologiskt ursprung. 30 procent är fortfarande kol och koks. Enligt färdplanen ska de fasas ut, till > 90% senast 2030, och ersättas med andra bränslen. För att lyckas krävs både utvecklingsarbete och investeringar. Det behövs teknik som ännu inte finns som kommersiellt tillgängliga lösningar. Innovation och processutveckling kommer att krävas inom områden som idag inte är cementindustrins spelplan. Fullt genomfört kan bränslebytet ytterligare minska utsläppen av koldioxid av fossilt ursprung med upp till 500 000 ton per år, men bedöms ge högre driftskostnader.

Bränslebyte, energiförsörjning från ökad andel el, utveckling av metoder som ökar kolinlagringen i betong med bibehållen hållfasthet under brukstiden och att genom ersättningsråvaror minska den mängd nybruten kalksten som går åt för varje ton producerad cement, är de delar i branschens färdplan som tillsammans med

⁵ Flera av målen kan komma att justeras under 2022, efter samråd med respektive bransch. Målen är avhängiga nationella beslut enligt biogasutredningen, utfallet av samrådet kring Region Gotlands översiktsplan när det gäller vindbruk m.m.

koldioxidavskiljning och lagring, CCS (Carbon Capture and Storage), ska möjliggöra klimatneutral betongbyggnation.

Med cementindustrins stora del i de direkta utsläppen från Gotland blir tekniska, ekonomiska och legala möjligheter för CCS den största pusselbiten i industrins klimatomställning. CCS innebär att koldioxid hos stora enskilda utsläppare, fångas in, kyls ner till flytande fas, och transporteras till en lagringsplats djupt ner i en lämplig berggrund på havsbotten. Införande av CCS hinns inte med under denna programperiod, men förberedande investeringar kan göras. Åtgärder inom cementindustrin är listade för möjlig medfinansiering inom Fonden för rättvis omställning, FRO, där knappt 27 miljoner euro finns föreslaget till investeringsstöd.

Förslag på aktörer

- Bygg- och anläggningsbranscherna,
- Cementa AB⁶
- EU-kommissionen
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen
- Tillväxtverket

► Infrastruktursatsningar i elnätet i tillräcklig omfattning för att möjliggöra elektrifieringens bidrag till energiomställningen, inklusive ny fastlandsförbindelse

Beskrivning

Insatsområdet har avgörande betydelse för att Gotland ska kunna nå målen på energiområdet. Inriktningarna samspelar med andra planer och strategier för energi, klimat och miljö på Gotland.⁷ Lagstiftningen på elmarknadsområdet behöver uppdateras för att stödja till exempel energigemenskaper och flexibilitetslösningar, här kommer också politiska beslut om bland annat fastlandsförbindelsen och arbete för effektivare tillståndsprocesser att få stor betydelse.

Inom detta område har Gotlands Elnät AB en rad förslag på elnätsförbättringar över hela Gotland under denna programperiod, listade för möjlig medfinansiering inom Fonden för rättvis omställning, FRO, där knappt 9 miljoner euro finns i föreslaget till investeringsstöd.

Förslag på aktörer

- GEAB
- Elkunder
- Plan- och tillståndsansvariga myndigheter
- Svenska Kraftnät
- Vattenfall AB

⁶ Stora företag inom ETS är behöriga bidragstagare inom FRO (art. 7.2 FRO-förordningen), Tillväxtverket förmedlar, bidrag sker utanför ramen för regionala utvecklingsmedel.

⁷ Särskilt ska nämnas *Energipilot Gotland*, färdplanen som tagits fram inom Energimyndighetens samordningsuppdrag för Gotland och *Tillsammans mot 2030 – en energi- och klimatstrategi för Gotland* som länsstyrelsen tagit fram i samverkan med berörda aktörer på Gotland och Tillväxtverkets underlag till *regional omställningsplan för Gotland* inom FRO, som (våren 2022) är under beredning på regeringkansliet.

► **Klimatvärdering av alla projekt och investeringar med offentlig finansiering**

Beskrivning

Det finns goda möjligheter att i samband offentlig upphandling ställa klimateffektivare krav. Inom Region Gotland ska till exempel uppdraget om koldioxidbudget bidra till offentligt värdera det stöd till externa aktörer. Inom bygg- och anläggning behöver näringsliv och allmänna upphandlingar efterfråga betong producerad med minsta möjliga utsläpp, så att kunders efterfrågan ger en utveckling i klimatneutral riktning.

Förslag på aktörer

- Berörda utvecklingsaktörer på Gotland
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen
- Övrig offentlig sektor

► **Klimatneutral livsmedelsproduktion med hållbar markanvändning**

Beskrivning

Insatsområdet är centralt för genomförande både inom styrkeområdena mat och livsmedel samt näringslivets energiomställning och för klimatanpassning inom areella näringar. Här finns tydlig koppling till andra dokument för markanvändning som skogsstrategin och översiktsplanen. Här finns också koppling till strategiska inriktningar inom mat- och livsmedelsstrategin. För att lyckas med ökade förädlingsvärden på tjänster och produkter samt utveckling av lokala värdekedjor genom små-, mellan- och storskaliga aktörers samskapande, så behövs motsvarande insatser för cirkulära produktions- och affärsmodeller, innovation och testbäddar även inom areella näringar.

Mått och metoder för att begränsa negativ klimatpåverkan från primärproduktion, är under utveckling nationellt och är inget som görs regionalt.

För övriga Gotland behövs metoder för att öka, mäta och verifiera biologisk kolinlagring i skog och mark, tillsammans med åtgärder för att minska de faktiska utsläppen. Sådana initiativ finns på forskningsstadiet.⁸

Förslag på aktörer

- ”Lokomotivföretag”⁹
- LRF Gotland
- Länsstyrelsen
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen
- Science Park Gotland
- Sveriges Lantbruksuniversitet
- Uppsala universitet Campus Gotland

⁸ Till exempel kolinlagring.se

⁹ Ett lokomotivföretag kännetecknas av dess centrala roll på en geografisk plats eller som ”lokomotiv” i en värdekedja. Lokomotivföretaget har lokala leverantörer och kan driva regional utveckling och innovation framåt som ”glocal” aktör; både mot större, ofta globala marknader och som utvecklingsstöd åt lokala små- och mellanskaliga leverantörer i produktionsleden.

3.3 Säkra miljö och vatten

För att kunna lämna över ett samhälle till kommande generationer där de stora miljöproblemen är lösta krävs minskade uttag av naturresurser och energi, fossilfrihet och nya, mer cirkulära, sätt att organisera samhället. Tillgången till vatten är en av de viktigaste förutsättningarna för det gotländska samhällets utveckling.

Prioriteringen *Säkra miljö och vatten* har i den regionala utvecklingsstrategin följande tre inriktningar:

- Skydda och förstärk tillgången till yt- och grundvatten
- Ställ om till hållbar konsumtion och produktion baserad på cirkulär ekonomi
- Bedriv ett hållbart brukande av skog, mark och vatten och säkra den biologiska mångfalden

3.3.1 Mål till 2027

► **Gotland ska ha uppfyllt eller vara nära att nå minst ett av miljökvalitetsmålen *Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag, Grundvatten av god kvalitet, Hav i balans samt levande kust och skärgård* samt *Myllrande våtmarker*.**

Effektmål 2040

- Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet
- Hållbara kretslopp
- Säkrad biologisk mångfald
- God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar
- God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet

Beskrivning

Det är en stor spridning mellan prioriteringens inriktningar. Förutom energi- och klimatfrågorna, som behandlades under föregående punkt (3.2), täcker prioriteringen *Säkra miljö och vatten* in huvuddelen av hela miljöområdet. Det innebär att de effektmål som finns för den ekologiska hållbarheten i *Vårt Gotland 2040* måste nås genom målmedvetet arbete inom många prioriteringar.

Målet är ett samlingsmål bestående av fem miljökvalitetsmål som alla rör vatten i olika miljöer i form av grundvatten, ytvatten och havsvatten. Eftersom *Säkra miljö och vatten* är en bred prioritering och den regionala utvecklingsstrategins effektmål för 2040 också är breda, fokuserar målet för 2027 inte enbart på att säkra vattenresursen för samhällets behov – även om detta naturligtvis också har högsta prioritet – utan målet täcker så gott som allas behov av vatten; de areella näringarnas, de vilda djuren och växterna, havsmiljön och indirekt alltså även turisternas förväntning på de gotländska strandmiljöerna och sportfiskeentusiasternas förväntan att det ska finnas vattenförande åar för havsöringarnas lek.

Uppföljning

Miljökvalitetsmålen följs upp på länsnivå varje år och bedömningen sker i en tregradig skala (Uppfyllt/Ja, Nära att nås, Ej uppfyllt/nej).

► **Gotland ska ha uppfyllt eller vara nära att nå tre av miljökvalitetsmålen *Frisk luft, Bara naturlig försurning, Giftfri miljö, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, God bebyggd miljö* samt *Ett rikt växt- och djurliv*.**

Effektmål 2040

- Hållbara kretslopp
- Säkrad biologisk mångfald
- God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar
- God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet

Beskrivning

Effektmålen *Hållbara kretslopp* och *Säkrad biologisk mångfald* är breda, och har det gemensamt att de handlar om naturresursutnyttjande och mer specifikt hur vi på bästa sätt utnyttjar dessa och skapar teknologiska kretslopp som är anpassade till naturens. De sju miljökvalitetsmål som här ställts samman kan i vid bemärkelse anses representera land- och luftmiljö. Ju fler av dessa mål som uppfylls, desto närmare kommer Gotland effektmålen *Hållbara kretslopp* och *Säkrad biologisk mångfald*. Vattenmiljöernas biologiska mångfald följs upp under de några av de miljökvalitetsmål som ingår i samlingsmålet ovan. För miljökvalitetsmålen *Begränsad klimatpåverkan*, *Skyddande ozonskikt* och *Säkert strålmiljö* görs ingen regional bedömning av måluppfyllelsen och de målen ingår därför inte (*Begränsad klimatpåverkan* har egna mål under 3.2).

Uppföljning

Miljökvalitetsmålen följs upp på länsnivå varje år och bedömningen sker i en tregradig skala (Uppfyllt/Ja, Nära att nås, Ej uppfyllt/nej).

3.3.2 Insatsområden

Det är en stor spridning mellan prioriteringens inriktningar. Förutom energi- och klimatfrågorna, som behandlades under föregående punkt (3.2), täcker prioriteringen *Säkra miljö och vatten* in huvuddelen av hela miljöområdet. Det innebär att de effektmål som finns för den ekologiska hållbarheten i *Vårt Gotland 2040* måste nås genom målmedvetet arbete inom många prioriteringar. Insatser inom prioriteringen *Säkra miljö och vatten* är viktiga för att nå effektmålen, men för full måluppfyllnad måste de systemförändringar vi normalt sammanfattar som ”omställning” ske inom alla områden.

De insatsförslag som här presenteras är inte de enda som behöver genomföras. Det sker redan större och mindre insatser inom prioriteringen som befinner sig på olika trappsteg i ”samhandlingstrappan” (se s. 58-59 i *Vårt Gotland 2040*).

► **Framtida tillgång till grundvatten. Modellberäkningar, simuleringar och visualiseringar. Beslutsstöd och juridik.**

Beskrivning

Tillgången till dricksvatten av tillräcklig kvantitet och godtagbar kvalitet en strategisk och avgörande förutsättning för utvecklingen av det gotländska samhället. Det gäller för utvecklingen av bostäder, verksamheter och hela näringar. Den av Länsstyrelsen framtagna regionala vattenförsörjningsplanen ger en överblick av dessa behov. För det praktiska arbetet med att fram till 2030 säkra vattnet för en stor del av den gotländska befolkningen finns Region Gotlands VA-plan med sina sju delpplaner och drygt 200 aktiviteter. Stora delar av den gotländska landsbygden har dock inte tillgång till kommunala VA-tjänster och effektmålen kring säkrad tillgång till vatten gäller naturligtvis i lika hög grad land som stad.

Eftersom både yt- och grundvatten är en sårbar och begränsad resurs på Gotland krävs bättre kunskaper om tillgång, påverkansfaktorer och det juridiska ramverket kring vattenanvändning och uppfyllandet av miljökvalitetsnormerna. Bland påverkansfaktorerna intar täktindustrin, innevånar- och besöksantal samt klimatförändringen tre tydliga exempel. Bättre modeller för att kunna förutse framtida tillgång, speciellt när det gäller grundvatten, är viktigt för att i god tid kunna styra utveckling och förvaltning.

Båda regionala vattenförsörjningsplanen och den kommunala VA-planen beskriver många insatsområden som kräver samhandling, exempelvis för att initiera forskning, testa innovativa tekniker eller för att förändra beteenden. Det är viktigt att dessa insatser – som har längre tidshorisont och därför ofta är svårt att placera i ordinarie verksamhet – hittar former och finansiering.

Förslag på aktörer

- Chalmers tekniska högskola
- Havs- och vattenmyndigheten
- IVL Svenska Miljöinstitutet
- KTH
- Konsultföretag
- Länsstyrelsen
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen, samhällsbyggnadsförvaltningen, teknikförvaltningen
- RISE
- SMHI
- Sveriges Geologiska Undersökning
- Uppsala universitet/Blått centrum Gotland

► **Effektivare vattenhantering. Praktiskt utvecklingsarbete, både när det gäller tillgång/lagring och användning av vatten inom industri, livsmedelsbransch, besöksnäring m.fl. branscher.**

Beskrivning

Parallellt med insatsområdet ”Framtida tillgång till grundvatten” är det också viktigt med fortsatt utvecklingsarbete när det gäller synen på vattenresursen i samhället. Det kan handla om insatser för att spara och lagra vatten, effektivisera vattenanvändningen i olika branscher, men också om medvetandegörande och beteendeförändringar inom olika sektorer i samhället. Det bör också understrykas att många samarbetsprojekt redan pågår inom detta insatsområde, men även här behöver former och finansiering säkras. De två insatsområdena ”Framtida tillgång till grundvatten” och ”Effektivare vattenhantering” som här föreslås går därför in i varandra och kanske bäst kan beskrivas som ett inriktat mot teori och ett mer mot praktisk tillämpning.

Förslag på aktörer

- Enskilda företag
- Gotlands förenade besöksnäring
- Länsstyrelsen
- Branschorganisationer
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen, teknikförvaltningen
- Tillväxt Gotland
- Uppsala universitet/Blått centrum Gotland

► **Göra en genomlysning hur de största avfallsflödena kan minska. Genomföra insatser inom avfallstrappans förebyggande steg. Stimulera återanvändning och minskad resursförbrukning.**

Beskrivning

Effektmålet *Hållbara kretslopp* är brett formulerat och det är därför svårt att formulera ett avgränsat insatsområde som ensamt leder till måluppfyllnad. Gotland kan uppvisa exempel på återvinning och återbruk, men problemet är att resursflödena fortfarande till övervägande delen är linjära. En hög andel energiåtervinning i kombination med stigande avfallsmängder betyder att råvaruuttaget fortsatt är betydande. Att göra en genomlysning hur de största avfallsflödena på Gotland skulle kunna minska och i kombination med det genomföra förebyggande arbete – det som brukar kallas ”avfallstrappans” översta steg – är ett insatsområde som syftar till att förändra konsumtionsmönster och öka de cirkulära inslagen. Gotland behöver insatser både för att ställa om för att möta nya avfallsflöden och för att möta efterfrågan på nya tjänster.

Förslag på aktörer

- Allmänheten
- FTIAB (förpackningsinsamlingen)
- Företag inom besöksnäring
- Bygg-, anläggnings- och masshanteringsbransch, m.fl.
- Ideella föreningar
- Länsstyrelsen

- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen, utbildnings- och arbetslivsförvaltningen, teknikförvaltningen
- Röda korset
- Sociala företag
- Studieförbund

► **Öka kunskapsunderlaget kring Gotlands biologiska mångfald och hur klimatförändringen kommer påverka, t ex effekter av torka, invasiva arter, skogsbränder, höjd havsnivå m.m. Initiera förebyggande åtgärder.**

Beskrivning

Effektområdet *Säkerad biologisk mångfald* är likaledes svårt att uppnå med ett begränsat antal insatsområden. Vi vet att stabila ekosystem med en bibehållen mångfald är en förutsättning för hållbara samhällen. Utmaningen, både nationellt och globalt, är att hejda förlusten av biologisk mångfald och återskapa hållbara ekosystem samtidigt som de ska kunna försörja mänskligheten med produkter och tjänster i ett klimat som nu förändras. För att kunna möta hoten mot mångfalden, öka ekosystemens resiliens och initiera förebyggande åtgärder, till exempel mot klimatförändringens effekter eller påverkan från invasiva arter eller kombinationer av dessa två faktorer, behövs insatser för att öka kunskaper och initiera förebyggande åtgärder generellt kring Gotlands biologiska mångfald.

Förslag på aktörer

- Grönt centrum
- Hushållningssällskapet
- Ideella föreningar
- LRF-kretsar
- Länsstyrelsen
- Mellanskog
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen, samhällsbyggnadsförvaltningen, teknikförvaltningen
- Skogsstyrelsen
- Studieförbund
- Uppsala universitet (Blått centrum)

3.4 Skapa förutsättningar för byggande och bostadsförsörjning (del av)

En väl fungerande bostadsmarknad är en förutsättning för att skapa ett attraktivt och långsiktigt hållbart Gotland, såväl ur ett ekonomiskt som ur ett socialt och miljömässigt hållbart perspektiv. Det gäller inte enbart att bygga bostäder, utan det handlar om att bygga samhällen. En hållbar samhällsplanering handlar, förutom om fysiska strukturer, även om sociala aspekter som livsstil, hälsa, rörelsemönster, ekonomiska förutsättningar samt delaktighet i att påverka sin livsmiljö.

Prioriteringen *Skapa förutsättningar för byggande och bostadsförsörjning* har i den regionala utvecklingsstrategin följande tre inriktningar:

- Skapa förutsättningar för ett varierat utbud av bostäder för alla
- Utveckla attraktiva och väl gestaltade bostäder och boendemiljöer
- Verka för en resurseffektiv bebyggelse

Hur vi utformar våra boendemiljöer har en direkt koppling till en stor del av samhällets miljö- och klimatbelastning. Det gäller både hur vi väljer platsen och utnyttjar landskapet, byggprocess och materialval, driftsfasen – ofta med fokus på energiförbrukning –, möjligheterna till återanvändning av material eller hela byggnader när de tjänat ut eller när behoven ändras. Bebyggelsen ska också möjliggöra en energisnål och klimatsmart livsstil. Det är kort sagt mycket som ryms inom inriktningen att göra bebyggelsen mer resurseffektiv. (Övriga insatsområden under denna prioritering behandlas i programmet för *Näringslivets förutsättningar och innovation*).

3.4.1 Mål till 2027

► **Minst 25 % av flerfamiljsbostadshusen som byggts på Gotland 2022–2027 är miljöcertifierade genom en etablerad tredjepartscertifiering**

Effektmål 2040

- Ett klimatneutralt Gotland
- Ett energisystem baserat på förnybar energi
- God konkurrenskraft och tillväxt i näringslivet

Beskrivning

Målet mäter – beroende på vilken miljöcertifiering som väljs och framför allt vilken nivå man som beställare väljer – olika aspekter på hållbart byggande. Det bedöms vara att föredra, framför mer avgränsade mål. Målet bedöms också vara tydligt och kommunicerbart.

Uppföljning

Målet kan följas upp årligen genom att studera vilka objekt inom länet som certifierats genom de etablerade tredjepartssystemen.

3.4.2 Insatsområde

► **Förbättrad dialog och samverkan i ett tidigt skede mellan bostadsmarknadens aktörer för att identifiera vilka hållbarhetsaspekter som är rimliga och ska prioriteras**

Beskrivning

Det finns ett behov av tidig och utvecklad dialog mellan marknadens aktörer för att nå enighet kring vilka hållbarhetsaspekter som är viktiga, rimliga och bör prioriteras samt hur uppfyllelsen av dessa kan mätas. Miljöcertifiering genom etablerade tredjepartscertifieringssystem ger en tydlig måttstock för den ekologiska dimensionen av hållbarheten och fler bostadsprojekt bör därför miljöcertifieras. Ett enhetligt förhållningssätt kring hållbarhetsfrågan med gemensamma mål och sätt att mäta måluppfyllelsen måste eftersträvas gemensamt av marknadens alla aktörer.

Förslag på aktörer

- Arkitekt- och byggbransch
- Bostadsutvecklare
- Exploatörer
- GotlandsHem
- Region Gotland/regionstyrelseförvaltningen, samhällsbyggnadsförvaltningen, teknikförvaltningen

4. Fördjupning – att arbeta med genomförandeprogram

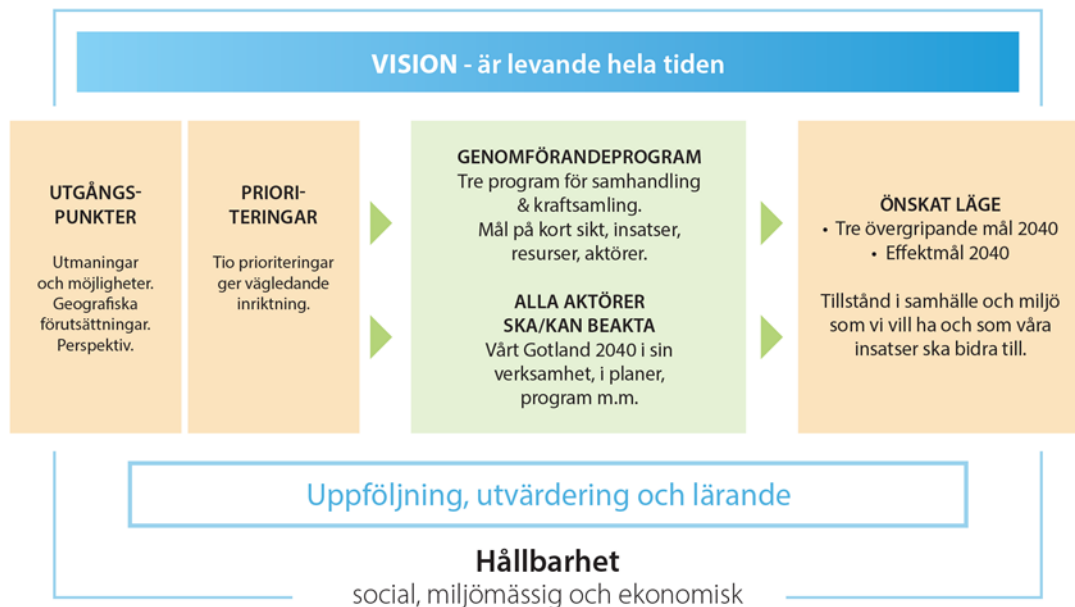
Det är många aktörer som bidrar till Gotlands utveckling. Genomförandeprogrammen visar vad som prioriteras i det gemensamma arbetet till år 2027 för att nå de långsiktiga målen i den regionala utvecklingsstrategin Vårt Gotland 2040. Syftet är att skapa handlingskraft i frågor där ingen enskild aktör ensam kan stå för genomförandet och där det är särskilt viktigt med koordinering och samhandling.

4.1 Tidsperspektiv för genomförandeprogrammet

Siktet för den första omgången genomförandeprogram är 2027. Samtidigt behöver arbetet vara flexibelt och möjliggöra omprioriteringar vid behov. Därför kan en översyn behövas redan under 2023 (efter valet 2022). Framgent kan en mandatperiod vara en lämplig tidsperiod för genomförandeprogrammen.

4.2 Vårt Gotland 2040 sätter de långsiktiga målen

I *Vårt Gotland 2040* – den regionala utvecklingsstrategin (RUS) för Gotland – finns de långsiktiga målen för en hållbar regional utveckling på Gotland. Det är i *Vårt Gotland 2040* som genomförandeprogrammen tar avstamp. Utgångspunkten för *Vårt Gotland 2040* är de samhällsutmaningar Gotland står inför och som alla aktörer gemensamt eller var för sig behöver arbeta med att möta. För att möta utmaningarna består den regionala utvecklingsstrategin av en vision, tre övergripande mål med effektmål liksom tio prioriteringar som ska vägleda regionalt utvecklingsarbete med fokus på 2040. Läs mer om strategin i sin helhet på www.gotland.se/gotland2040

Schematisk bild över innehållet i "Vårt Gotland 2040".

4.3 Ett samordnat genomförande är en del av det regionala utvecklingsansvaret

Region Gotland har det regionala utvecklingsansvaret. I det ingår att i bred samverkan ta fram en regional utvecklingsstrategi, att samordna insatser för genomförandet av strategin samt att följa upp resultaten av utvecklingsarbetet och utvecklingen i länet. Region Gotland samordnar insatser för genomförande av den regionala utvecklingsstrategin med stöd av tre genomförandeprogram varav detta program är ett av dem.

4.4 Fokus på samhandling för att göra skillnad

Genomförandet av *Vårt Gotland 2040* sker på två sätt som ömsesidigt förstärker varandra. Dels genom gemensam kraftsamling i tre genomförandeprogram med olika inriktning: *Klimat, miljö, energi, Näringslivets förutsättningar och innovation* och *Social välfärd*. Dels genom att gotländska och nationella utvecklingsaktörer, i sin verksamhet och i planer och program som tas fram, beaktar målen för Gotlands långsiktiga utveckling.

Det innebär att genomförandeprogrammen har fokus på samhandling kring prioriterade mål och insatsområden. Det vill säga, den spetsen ska bidra till ett starkt mervärde genom att åstadkomma en förändring som inte varit möjlig utan de val och prioriteringar som genomförs gemensamt mellan aktörerna. Genomförandeprogrammen innehåller inte allt som görs för att röra sig i önskad riktning mot 2040. Utöver det kan olika aktörer i sin egen verksamhet bidra till att nå målen i *Vårt Gotland 2040*.

Kärna och spets i genomförandet

4.5 Hur ska genomförandeprogrammen användas?

Programmen är en gemensam plattform för gotländska och nationella utvecklingsaktörer och innehåller gemensamma uppföljningsbara mål och insatsområden. Det betyder inte att formella ansvarsområden för olika aktörer ska frångås. Varje medverkande aktör sätter också sina egna mål och följer upp det egna arbetet inom ramen för sin styr- och budgetprocess. De olika genomförandeprogrammen är tematiskt indelade, inte målgruppsindelade. Det betyder att alla tre genomförandeprogram riktar sig till myndigheter, akademi, näringsliv, utvecklingsbolag och föreningsliv. Region Gotland samordnar och följer upp genomförandeprogrammen.

Programmen utgör underlag för finansiering och resursallokering. Aktörerna kan, framför allt offentliga, styra sin ordinarie budget i programmets riktning. Region Gotland använder programmen för prioritering och beslut om statliga medel för regionalt utvecklingsarbete. Dessa medel kan användas för att medfinansiera satsningar med privata, nationella och europeiska medel för regional utveckling. Statliga myndigheter kan ha satsningar inom olika sakområden där medel kan sökas. EU:s struktur- och investeringsfonder är vidare en stor del av finansieringen för regionala utvecklingsinsatser. Det är exempelvis den europeiska socialfonden ESF+ (kompetensförsörjning och arbetsmarknad), den europeiska regionala

utvecklingsfonden (företagande, forskning och utveckling), landsbygdsprogrammet (landsbygdsutveckling) samt Interreg (gränsöverskridande program mellan olika medlemsländer). Det europeiska ramprogrammet för forskning och innovation, Horisont Europa, har medel som regioner och lärosäten söker i konkurrens med andra.

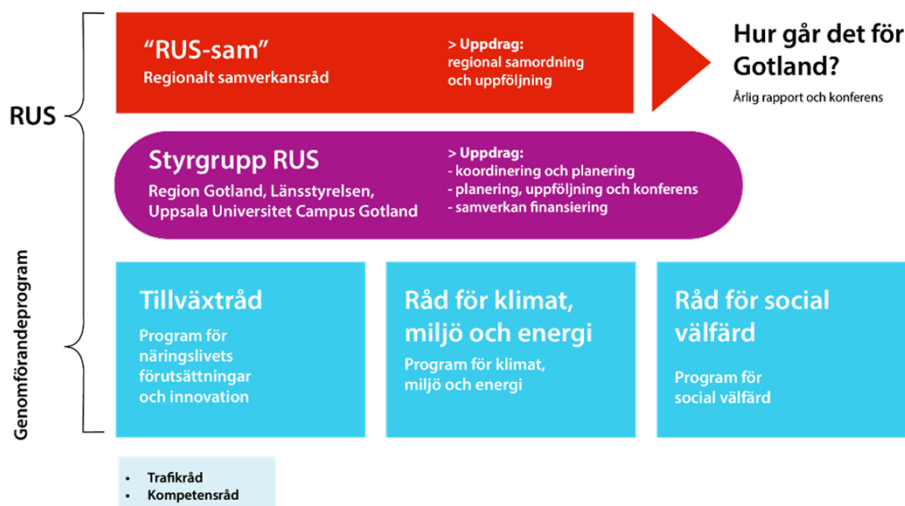
4.6 Ett utvecklat hållbarhetsarbete

Målen i *Vårt Gotland 2040* är mål för en hållbar utveckling på Gotland och integrerar FN:s globala hållbarhetsmål, Agenda 2030. I *Vårt Gotland 2040* beskrivs de genomgående perspektiven för en hållbar utveckling, ur ett socialt, miljömässigt och ekonomiskt perspektiv. Detta övergripande synsätt ligger till grund för mål och prioriteringar i *Vårt Gotland 2040* och tas vidare i genomförandet av strategin. I de insatser som görs inom regionalt utvecklingsarbete, baserat på genomförandeprogrammen, behöver hållbarhetsperspektiven vägas in på ett sätt som ökar takten i den omställning som *Vårt Gotland 2040* syftar till. Hållbarhetsarbetet behöver vara en naturlig del av all utveckling, alla insatser, projekt och alla affärsmässiga beslut. Hållbarhetsintegrering är ett verktyg för detta.

4.7 Arbetsformer och uppföljning

Arbetsgrupper, uppdrag, projekt etc. bildas kring insatsområdena i genomförandeprogrammen. I flera av insatsområdena finns pågående arbete att bygga på, med särskilda handlingsplaner eller fördjupande strategier, som ges ett tydligare fokus genom målen i genomförandeprogrammet. Inom andra insatsområden kommer handlingsplaner eller liknande eventuellt behöva tas fram, för att underlätta arbetet. Även 2027 ligger en bit bort i tid och aktiviteter per år behöver planeras. Region Gotland har i uppdrag att samordna insatser för genomförande. Det innebär inte att Region Gotland alltid kommer vara den som driver arbetet i respektive insatsområde. Det kan variera mellan insatsområdena och är en fråga att komma överens om.

Det finns ett nära samarbete mellan utvecklingsaktörer på Gotland, en styrka att bygga vidare på. Forum och plattformar för dialog är betydelsefullt i arbetet, för att bygga tillit och en gemensam samverkanskultur. En tydlig struktur för dialog och samhandling kring arbetet inom genomförandeprogrammen behövs för att koordinera arbetet. Till varje genomförandeprogram kopplas ett samverkansråd med tydliga instruktioner kring uppdrag och sammansättning.

Struktur för dialog och uppföljning i samhandling.

En väsentlig del i arbetet med programmet är former för att tillsammans följa upp, analysera och kommunicera det gemensamma resultatet. Region Gotland har i uppdrag att följa upp resultat av regionala utvecklingsinsatser vilket görs genom uppföljning av genomförandeprogrammen. Målen för 2027 följs upp årligen. Till det kommer frågor om vad som har gjorts inom respektive insatsområde och vad det har gett för resultat. Uppföljningen görs av Region Gotland, sker i dialog mellan samverkande aktörer och diskuteras i det samverkansråd som kopplas till programmet. Planering, insatser, uppföljning och analys kring genomförandeprogrammen utgör ett ”årshjul för Gotland” och strukturerar det gemensamma arbetet på väg mot Vårt Gotland 2040.

Region Gotland har också i uppdrag att följa utvecklingen i länet vilket görs genom en årlig uppföljning av samtliga effektmål till 2040. Uppföljningen av såväl genomförandeprogrammens resultat samt av läget i länet presenteras vid en årlig konferens med arbetsnamnet *Hur går det för Gotland?*

4.8 Region Gotlands kommunala roll och uppdrag

Som redan nämnts bygger de tre genomförandeprogrammen helt och hållet på samhandling. Programmen tar därför inte upp alla insatser som återfinns i andra internt styrande dokument, vare sig dessa finns inom Region Gotland eller hos någon av samverkansaktörerna.

Region Gotland har utöver det regionala utvecklingsansvaret också kommunala ansvar som ger stora möjligheter att agera och vara en samlade aktör för detta programs huvudfokus när det gäller energi- och klimatomställningen. Det ger Region Gotland en speciell roll, både som största arbetsgivaren på Gotland och med en stor kontaktyta gentemot invånarna. Region Gotlands samlade förhållningssätt får därför stor betydelse på alla områden, inte minst för klimat-, miljö- och energifrågorna.

Region Gotlands möjligheter att bidra, direkt eller indirekt, i energi- och klimatomställningen sker genom det kommunala ansvaret för

- Transporter, samhällsbetalda resor, trafikplanering, hamnar, gator, parkering, kollektivtrafik, offentliga utemiljöer, gång- och cykelvägar
- Bestämmelser för och planering av markanvändning och grönstruktur
- Offentliga måltider
- Bygglov och tillstånd
- Ägare av det allmännyttiga bostadsbolaget GotlandsHem
- Infrastruktur för vatten och avlopp, energiplanering, avfallshantering
- Energi- och miljökrav på egna förvaltningar och upphandlade verksamheter, såväl i daglig drift som i upphandlingar
- Energirådgivning till privatpersoner och små och medelstora företag
- Att ge utrymme för klimat, miljö och energifrågorna i skolverksamhet och andra utbildningar
- Utrymme för klimat, miljö och energifrågor i dialogen med medborgarna och näringslivet

All verksamhet och alla relevanta styrdokument inom Region Gotland, som exempelvis bostadsförsörjningsprogram, trafikförsörjningsprogram, översiktsplan, grönplan samt strategier och planer för vatten- och avloppsverksamheten, har att förhålla sig till hur de bidrar till att nå målen i *Vårt Gotland 2040*, givetvis inte bara på klimat-, miljö- och energiområdet, utan på alla områden. I de fall genomförandeprogrammet refererar till något av dessa program är när de innehåller samhandlingsmoment som är viktiga för måluppfyllnad.